

Ismertetések – Reviews – Rezensionen – Katsauksia – Рецензии

**Juha Kuokkala: Saamelaskielten verbijohdostyyppien
historiasta ja variaatiosta**

Helsingin yliopisto, Helsinki. 2023. 105 l.

ISBN 978-951-51-9978-2, ISBN 978-951-51-9979-9

Juha Kuokkala 2023-ban, a Helsinki Egyetemen védte meg doktori disszertációját. Az ennek alapján készült kötet a számi nyelvek igei képzőtípusainak néhány csoportját (inchoatív, frekventatív, szenzitív) járja körül. A vizsgálat célja az egyes csoportokat képviselő igeeképzők történeti hátterének ismertetésén túl azok gyakoriságának meghatározása a különböző számi nyelvekben, ezáltal az egyes származékok területi eloszlásának feltérképezése. Mindehhez a korpuszt a rendelkezésre álló megjelent, összes modernkori számi szótár biztosította. Az így kapott lexikális anyag a számi nyelvterület egészére kiterjed, ezáltal pedig az eddigiektől komplexebb, átfogóbb képet ad a számi igei derivációról.

A bevezetésben (*Johdanto*, 12–16) a szerző felvázolja a dolgozat szerkezetét, illetve a vizsgálat végső célkitűzéseit, és bemutatja a számi nyelveket, valamint azok finnugor nyelvcsaládon belüli helyét. Ezt követi az elméleti hátteret és a korábbi ezirányú (uralisztikai és a fennisztikai) kutatásokat bemutató fejezet, a számi deriváció kutatástörténete (*Teoriatausta ja aiempi tutkimus*, 17–23). A harmadik fejezet (*Aineisto ja menetelmät*, 24–28) ismerteti a felhasznált szótárakat és a vizsgálati módszereket.

A magyar szokásoktól eltérően a disszertáció nem egy egységes, koherens szöveget tartalmazó munka, hanem – a jelenkori finn tudományos hagyományoknak megfelelően – Kuokkala a már korábban megjelent írásait teszi közzé könyve második felében, eredeti formában (az itt lévő oldalszámok nem követik a kötet oldalszámozását), a dolgozat pedig tulajdonképpen az ezekből nyert eredmények szinopszisa.

A disszertáció ennek megfelelően az alábbi tanulmányokat tartalmazza:

1) *Saami* -(š)goahti- *inchoatives: Their variation, history, and suggested cognates in Veps and Mordvin* [A számi -(š)goahti- inchoatívumok: variációjuk, történetük és feltételezett kapcsolatuk a vepszével és a mordvinnal]. (JSFOu 97 [2019]: 154–181.)

2) *Inchoative verbs in Saami: Derivational types and their variation* [Inchoatív igék a számiban: képzőtípusok és variációik]. (Studia Uralica Upsalensia 42 [2021]: 1–38.)

3) *Kantasaamen *-(e)hčę- frekventatiivijohtimen edustuksesta nykyisissä saamelaiskielissä* [Az ősszámi *-(e)hčę- frekventatív képző jelenlétéről a mai számi nyelvekben]. (In: Hämäläinen, Mika – Partanen, Niko – Alnajjar, Khalid (eds): *Multilingual Facilitation*. Helsinki, 2021. 187–196. Eino Koponen társszerzőségével.)

4) *Kantasaamen sensiivisen *-kšę- johtimen kehityksestä ja edustuksesta nykysaamessa* [Az ősszámi szenzitív *-kšę- képző fejlődéséről és előfordulásáról a mai számiban]. (Nordlyd 46/1 [2022]: 141–158. Eino Koponen társszerzőségével.)

5) *On the distribution and history of Saami verbal derivatives in -š-* [Az -š- számi igei derivátumok elterjedéséről és történetéről]. (Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics 14/3 [2023]: 73–105. Társszerző: Eino Koponen.)

A negyedik fejezetben e fenti tanulmányok eredményei, és az ezekhez kapcsolódó megjegyzések, észrevételek (*Osatutkimusten tulokset ja niiden kommentointi*, 29–45) kaptak helyet.

Az első két publikáció az inchoatív képzőket, vagyis az alapige által jelzett cselekvés kezdetét jelölő derivátumokat vizsgálja. A legszélesebb körben használt számi inchoatív képző a *-koatē- (északi számi -goahti) és ennek hosszabb változata, a *-škoatē- (északi számi -šgoahti).

Az első tanulmány célja, hogy feltérképezze ezeknek a származékoknak a számi nyelvekben való előfordulását. A vizsgálat azt mutatja, hogy az adott inchoatív képző az egész számi nyelvterületen produktív. A hosszabb-rövidebb forma használatában az a kapcsolódási szabály körvonalazódik, miszerint a rövidebb forma a páros (északi számi *lohka-t* 'olvas' > *lohkagoahti-t* 'olvasni kezd') és az összevont tőhöz (északi számi *liiko-t* 'szeret' > *liikogoahti-t* 'szeretni kezd'), míg a hosszabb a páratlan tőhöz (*muitali-t* 'mond' > *muitališgoahti-t* 'mondani kezd') kapcsolódik. Vannak viszont kivételek, többek között a keleti számi nyelvekben (különösen a koltában és a kildiniben), ahol a hosszabb forma bármilyen tőhöz kapcsolódhat. A képző történetének ismertetése során a korábbi elméletek felülvizsgálata történik. A rendelkezésre álló szakirodalom ugyanis mordvin (-*kadâ*-/*-gadâ*- ~ -*kâdâ*-/*-gâdâ*-) és vepsze/lúd (-*gande*-/*-škande*- ~ -*gade*-/*-škade*-) kapcsolatokat feltételez (többek között a fonológiai és funkcionális hasonlóság miatt), ám Kuokkala igazolja, hogy a számi -(š)goahti- képző az alapnyelvi *poatē- (északi számi *boahiti* 'jön') ige affixációjának eredményeként jött létre.

A második tanulmány a korábbi írást azzal egészíti ki, hogy bemutatja a számi nyelvekben inchoatív funkcióban működő valamennyi képzőt (a legszélesebb körben elterjedt képzők a fentebb tárgyalt **-koatē-*, valamint a **-je-*, illetve **-lē-* alakokra visszavezethető képzők). Több olyan képzővel is számol, melyek nyelvspecifikusak, vagyis későbbi fejlemények (pl. a **-stV* képző az északi számiban csak két ismert igében hordoz inchoatív jelentést: *biekkastit* 'fűjni kezd', *ruohtastit* 'vágatni kezd'). A szótári anyagból gyűjtött inchoatív alakok száma mellett kitér azok előfordulási kritériumaira, és az alapigékkel történő kapcsolódásaik során bekövetkező morfofonológiai változásokra, valamint történetükre és egyéb (nem inchoatív) jelentésükre is.

A 3. tanulmányban az összámi **(e)kčē-* ~ **(e)hčē-* formákra visszavezethető frekventatív képzők előfordulását és morfológiai tulajdonságát vizsgálja a szerző. A korábbi kutatások során meghatározták a frekventatív képző morfológiai korlátját: csak az **-ē* tövű (északi számi *-i*) igékhez kapcsolódik, amelyeknek a tövégi magánhangzóját a képző **e* magánhangzója kiszorítja. A tanulmányból azonban kiderül, hogy ez a korlátozás kategorikusan csak az északi számira érvényes.

A 4. tanulmány az *-š-* képzőt tartalmazó ún. szenzitív (tapasztalást, érzékelést jelentő) igéket tárgyalja (vö. északi számi *guhkášit* 'túl hosszúnak tart' < *guhkki* 'hosszú'). A szerző célja itt is az volt, hogy a rendelkezésre álló szótárak biztosította korpusz alapján feltérképezze a számi nyelvekbeli előfordulásokat, és feltárja a történeti vonatkozásokat. Ennek kiindulópontja az inari számi *viššälšuksâđ* 'szorgalmasnak tart' ige, emellett további adatokat hoz az elmúlt évszázadokból, melyek azt mutatják, hogy az ilyen típusú igékben jelen lévő képzők a protoszámi **-kšē-* formára vezethetők vissza. Ez a képző balti finn eredetű (vö. fi. *kummeksua* 'furcsának talál' < *kumma* 'furcsa').

Az utolsó tanulmányban a már korábbiakban említett vizsgálati célok körvonalazódnak. Kuokkala a protoszámi **-š-* vagy **-šš-* képzővel alkotott (a frekventatív és szenzitív jelentéstől eltérő, egyéb jelentésű) származékok összehasonlító, történeti áttekintését végzi el korpusza segítségével. Strukturális és funkcionális kritériumok alapján meghatározza a származékok számi nyelveken belüli megoszlását, altípusait, illetve morfofonológiai jellemzőit.

A disszertáció az egész munkát összefoglaló, átfogó fejezettel (*Kokoava katsaus*, 46–48) zárul.

Jóllehet a számi igeképzés témaköréből már több tanulmány is napvilágot látott, Juha Kuokkala dolgozatának újszerűsége abban áll, hogy minden számi nyelvet bevon a kutatásba, így az egyes képzők történetének, fejlődésének, valamint a derivátumok csoportjainak, alcsoportjainak, azok egymáshoz

való viszonyának meghatározásával pontosítani, kiegészíteni, helyenként pedig javítani tudta az azokról szóló korábbi szakirodalmi leírásokat.

A számi képzők ígéretes anyagot biztosítanak a jövőbeli kutatások számára. A recenzens ezért nagy szükségét látná egy hasonlóan komplex, átfogó, hiánypótló vizsgálatnak a számi névszóképzők terén is.

KELEMEN IVETT

DOI: 10.52401/fud/2024/21